

PREBUJENJE

Branko Žužek

I.

In bil sem človek, ki drhte odlaša,
naj zruši, kar je zdavnaj razvalina?
— Razbil sem vse do temeljev spomina.
Zdaj na večer srce nič več ne vpraša:
se boš predal trpljenju, ki ga ni,
ki komaj v kakšni pesmi zazveni?
Bilo je, ko da padel bi iz sna:
odprem oči pa mi oko zazna
le štiri sive stene, strop in tla...
Poslušam v mrak in kot utrip srca
šepeče stara ura, ki na steni
ji čase merijo kazalci leni.

II.

Prišel je mrak. Na mizi sem otipal
podobo matere, nakljub temi
je zrla vame z vlažnimi očmi.
In kot da daleč bi nekdo zahlipal...
Jaz? Nisem! Nisem, pa bi bil lahko.
A sem zapel — mladosti za slovo,
iskanju, ki prinaša bolečino.
Iskati — najti! Mnogi so našli.
A pot? Preveč po svetu jih drži.
Saj še ne vem, morda se vrnem kdaj,
ko spet bom v mraku, čisto na skrivaj
pogladil drobno sliko materino.

III.

Kako naj vem, se res je razmahnilo,
planilo predme, se ne da tajiti,
kar komaj upal sem slutiti?
Pripognem se, v roke zajamem ilo;
kako sem vselej pel o zlati zemlji
in jo rotil neveden: jemlji, jemlji!

Pa nisem čutil žaljev in garal
je nekdo drug: kako bi ga opazil,
ko se je skrušen mimo mene plazil?
To zemljo le na čevlje sem nabral!
Doma ostrgal sem jo od podplata.
Zakaj, zakaj le, ko bila je zlata?

REFLEKSIJE

O MORALNEM KRITERIJU

Pri razmišljanju o mojem literarno kritičnem delu je Janko Kos v lanskem »Novem svetu« znova načel staro, skoraj večno vprašanje o odnosu med umetnostjo in etiko ali moralo v nekoliko novi obliki. Zastavil si je namreč vprašanje: »Ali je sploh potrebno in nujno, da sodimo umetniška dela v imenu kriterijev, ki so moralne narave ali v moralni obliki izraženi.« In odgovoril si je: »Na to vprašanje odgovarjam negativno.« Tedaj: ni ne potrebno ne nujno soditi umetniška dela v imenu kriterijev, ki so moralne narave. Namesto teh predlaga Kos estetske in spoznavne kriterije. Zdi se mi, da mu po svojem obsegu zlasti drugi niso zelo jasni, ker si tudi bralec o njih ne pride na čisto. Vendar ni tokrat moj namen razpravljati o teh kriterijih, razen kolikor bo v zvezi s snovjo neogibno, marveč hočem podati nekaj misli o vlogi moralnih kriterijev pri presojanju umetniških del.

Svoje odklanjanje moralnega kriterija opira Janko Kos v bistvu na eno samo misel, ki bi jo bilo mogoče zgostiti v tele njegove stavke: »Morala in umetnost nista tako istovetna pojava, da bi bilo mogoče meriti enega z drugim... Morala napreduje, Ko bi bistvo umetnosti bilo moralno, bi tudi umetnost morala napredovati. Toda umetnost ne napreduje in njeno bistvo tedaj ni v smislu nalog, ki jih pozna običajna morala. Ta miselni obrat vodi naravno do zaključka, da moralni pojmi in načela niso nujno potrebni kriteriji literarne kritične sodbe.« Ta logična veriga se mi zdi za Kosa, ki je oster in resen mislec, le malce površna. Taka je predvsem, ko zdrсне od morale kot take nenadoma na »moralnost v smislu nalog, ki jih pozna običajna morala«. Kaj ima tu opraviti ta? Drugič vidim površnost v tezi: »morala napreduje, umetnost ne napreduje«. Ali res umetnost ne napreduje? Najbrž res ne, če si Kos izbere perspektivo, ki se mu nudi pri vzporejanju Iliade in Človeške komedije. Toda pri tem je prezrl, da je bila književnost med prvim in drugim velikim pojavom vsaj dvakrat popolnoma na tleh in da se je dvakrat morala z vso ostalo kulturo vred mukoma vzpenjati, da je tedaj dvakrat očitno napredovala od prvotne preproščine do obeh viškov.

Če bi bil Kos namesto Človeške komedije postavil Božansko komedijo, bi se bil nemara domislil, koliko skromnejših potovanj v pekel, vica in nebesa je morala prehoditi srednjeveška književnost, da je lahko nastal Dantejev epos. V tem procesu novo nastajajoče nove kulture je umetnost napredovala. Isto kaže razvoj muzike od srednjega veka, ne, od pamtiveka do velikih klasičnikov. In če že segamo preko kulturnozgodovinskih obdobj, lahko opazimo